

Elämänmuodon muutokset Imatran Niskalammin ja Rantakasarmien asuntoalueilla 1896—1986*

Tähän asti työn historiasta kertovat teokset ovat olleet pääasiassa teollisuusmiesten, vanhojen patruunoiden perustamien yhtiöiden historiaa käsitteleviä, joissa työntekijöistä ja heidän elämästään ei juuri kerrota. Historiantutkijoiden, kansatieteilijöiden sekä sosiologiain tutkimukset ovat olleet pääasiallisesti hyvin kapea-alaisia ja erityiskysymyksiin paneutuvia. Tästä syystä ne eivät tavoita ns. tavallisia ihmisiä.

Lähtökohtana omalle työllemme on se, että me haluamme kertoa ”tavallisille ihmisille” heidän oman tarinansa, heidän omalla kielellään ja heidän omaan arvo- ja kokemusmaailmaansa pohjautuen. Ehkä me samalla haluamme esittää totuuden sellaisena kuin me sen itse ja erityisesti vanhempamme ja isovanhempamme ovat sen kokeneet. Ehkä me samalla haluamme kertoa niistä ihanteista ja tavoitteista joiden puolesta vanhempamme ovat taistelleet ja samalla kertoa niistä kärsimyksistä ja ankarista oloista, joita on koettu taistelussa paremman ja oikeudenmukaisemman yhteiskunnan luomiseksi tähän maahan.

Me halusimme lähteä liikkeelle tämän päivän ihmisten arvo- ja kokemusmaailmasta käsin ja kuitenkin esittää menneisyytemme sen omista ehdoistaan lähtien. Toivomme, että ihmiset löytäisivät tulevasta kirjastamme myös oman itsensä ja oman tämän päivän elämäntilanteensa — loukkaamatta kuitenkaan ihmisen oikeutta asettaa itse itselleen tärkeät kysymykset ja oi-

* Artikkelin perustuu Paperiliiton Tainionkosken osasto 22:n tutkivan opintokerhon tutkimuksiin.

keutta etsiä niihin myös omat vastauksensa. Toivottavasti onnistumme tässä pyrkimyksessämme.

Syksyllä 1981 Paperiliiton opintosihtereiden neuvottelupäivien pääteemana oli ”Tutkiva opintokerho — Mikä se on ja miten se toimii”. Viemisenä päiville tuli olla mukana toteuttamiskelpoinen idea, josta sitten neuvottelupäivien aikana tuli laatia ehdotus omalle opintokerholle sen mahdollisesta tulevasta toimintasuunnitelmasta. Tehtyjä ehdotuksia käytiin sitten porukalla läpi ja opittiin paljon uusia asioita.

Allekirjoittaneella oli mukanaan kolme aihetta: 1. Vertailututkimus vanhan ja uuden Tainion työolosuhteista. 2. Niskalamin ja Rantakasarmien työläisten asuntoalueiden elämä ennen ja nyt. 3. Ammattiosastomme 75 v. historiikin täydentäminen.

Lopullisessa valinnassa Niskalampi kuitenkin voitti. Tärkein syy tähän oli se, että ammattiosastomme täytti 75 vuotta 17.6.1981. Allekirjoittanutta oli henkilökohtaisesti ryhtynyt kiinnostamaan se, millaiset ihmiset olivat ammattiosaston perustaneet. Millaisissa oloissa he asuivat ja elivät? Mitä he harrastivat? Millaista työ oli silloin ja miten sitä tehtiin?

Kun sitten tarvittavat ihmiset oli saatu mukaan kävi ilmi, että he olivat kiinnostuneita eri asioista. Tästä johtuen me teimme suunnitelman kerhon sisäisestä työnjaosta. Teimme sen aluksi pienryhmille, koska uskoimme saavamme lisää ihmisiä myöhemmin mukaan. Tässä suhteessa olimme liian optimistisiä ja niinpä ne vähitellen muotoutuivat henkilökohtaisiksi toimintasuunnitelmiksi. (Ks. liite 1)

Aluksi kerholaisten työ oli vain aineiston kokoamista ja uusien asioiden omaksumista. Aineistoa alkoi vähin erin kertyä niin paljon, että oli tullut aika päättää mitä siitä tehtäisiin. Keskustelujen tuloksena päätettiin tehdä kirja, joka kertoisi asuntoalueiden asukkaiden elämästä ja kulttuurista. Ensimmäiset luonnokset kirjan sisällöstä tehtiin talvella 1983 ja viimeisin versio keväällä 1985. (Ks. liite 2)

Toiseksi, tutkimuskohteemme laaja-alaisuuden takia me tarvitsimme työllemme tukevat raamit — ohjaimet — tutkimustyötä tukemaan ja ohjaamaan. Ohjaimien tarkoitus on samalla

toimia eräänlaisina raja-aitoina, jotta tutkimustyömme pysyisi hallinnassa.

Tainionkosken historiasta on säilynyt eri lähteissä lyhyitä mainintoja jo 1600-luvulta lähtien. Kenties merkittävin näistä vanhemmista säilyneistä tiedoista lienee se, kun kuningatar Kristiina lahjoitti Ungern-Sterbergille lokakuun 30. päivänä 1632 suurimman osan Ruokolahden pitäjää korvaukseksi tämän Kustaa II Aadolfille menettämistä maista. Lahjoitus käsitti 32 manttaalia eli 58 tilaa, käsittäen mm. Immolan ja Siitolan sekä Tainionkosken vesiputouksen. Seuraava merkittävä tieto löytyy vuodelta 1850, jolloin maanviljelijä Martti Tuomaanpoika Arponen lunasti valtiolta verotilaksi Ruokolahden pitäjän Siitolankylän tilan N:ro 8, 21 ruplan 4 kopeekan hinnasta. Myöhemmin hän lahjoitti vaimonsa kanssa tilan tyttarelleen Riitta Martintytär Arposelle ja hänen miehelleen Juhanna Sipretinpoika Kukkuraiselle.¹

Vuoksen vesivoiman käyttö oli vielä 1880-luvulla hyvin vähäistä teollisuuden tarpeisiin. Eugen Wolff mainitsee kulkeensa usein Vuoksen vartta pitkin, ja tällöin vielä alueen metsät ja koskialueet olivat täysin luonnontilassa. Kulkuyhteydet olivat huonot, joten teollisuuslaitosten raaka-aineen hankinta ja valmiiden tuotteiden kuljetus olisi ollut ongelmallista.² Vähitellen aika kuitenkin työskenteli Vuoksen valjastamisen puolesta. Vuoksen koskien sijainti Saimaan vesistöalueen etelärannalla lähellä suuria kulutuskeskuksia oli teollisuuden kannalta edullinen. Esimerkiksi Daniel Europaeus kirjoitti v. 1869 Uudessa Suomettaressa Vuoksesta ja ennusti Imatrasta kehittyvän tulevaisuudessa suuren teollisuuskeskuksen.³ Rautatien tulo 1890-luvulla poisti viimeisen kuljetusongelman ja Tainionkosken teollistuminen alkoi voimakkaana.

Kaukonäköisimmät liikemiehet hankkivat jo varsin varhaisessa vaiheessa omistukseensa hyviä koskialueita Vuoksesta. Suunnitelmia Vuoksenlaakson teollistamisesta oli jo olemassa 1870-luvulta lähtien, mutta hankkeet toteutuivat kuitenkin vasta parikymmentä vuotta myöhemmin.

Viipurilaiset liikemiehet Gustaf Törnudd ja Victor Hoving ostivat aikaisemmin mainitun verotilan n:o 8 siihen kuuluvine

koski- ja maa-alueineen v. 1873—74. Heidän ajatuksenaan oli rakentaa alueelle puuhiomo, mutta tarvittavien varojen puutteesta ja Törnuddin heikon terveyden vuoksi he joutuivat luopumaan suunnitelmistaan.

Huhtikuussa 1881 Törnudd anoi lupaa perustaa omistamalleen maa-alueelle sahan ja jauhomyllyn. Myllyn rakentaminen aloitettiin todennäköisesti v. 1883 ja se valmistui lopullisesti parin vuoden kuluttua. Suunnitellun 8 kiviparin sijasta myllyn tuli vain 5 kiviparia. Tätä aikoinaan varsin uudenaikaisena pidettyä myllyä käyttämään palkattiin erittäin korkealle ammattitaidossa arvostettu ruotsalainen mylläri Ludvig Jacobsen. Apuna oli tarpeen mukaan 2 renkiä ja 2 ryynipoikaa. Rakennus tuhoutui tulipalossa v. 1903.

Törnudd rakensi vielä 1880-luvun loppupuolella toisenkin teollisuuslaitoksen Tainionkoskelle. Asiasta kirjoitti mm. sanomalehti Tapio 11.8.1888 seuraavasti:

”Säätyjen päätöksen johdosta Imatran radan rakentamisesta kuuluu jo useita tehtaita olevan hankkeessa ylemmän Vuoksen varrella. Ottamatta lukuun vph. Standardtskjöldin paperivaunutehdasta Unterniskan varrella joka on jo rakenteilla ja jo tänä syksynä pantaneen käyntiin, sanotaan insinööri Törnuddin aikovan perustaa tehtaan Tainionkosken rantaan puuvillan valmistusta varten...”⁴

Tehdas sai käyttöön tarvitsemansa voiman samasta vesikourusta kuin myllykin. Molemmat laitokset olivat toiminnassa Tornatorin rakennustöiden alkuun saakka.

Alempana Vuoksen varrella perusti vapaaherra Adi Standardtskjöld v. 1887 Ensoon puuhiomon, josta vaiheittain ja yhteen sulautumisten myötä on syntynyt maamme suurin puuta jalostava teollisuusyrittäjä Enso-Gutzeit Osakeyhtiö.⁵

Tainionkoski lähiympäristöineen oli 1890-luvun puolivälissä maaseutua. Talonpoikaisasutus oli keskittynyt suurelta osin Vuoksen länsirannalle Siitolan lauttapaikan välittömään läheisyyteen. Vuoksen itäpuolella olivat mm. Harakanhovi, Neitsytien kartano ja Siitolan kartano. Varsinaiseen maatalou-

teen ei kiinnitetty kovinkaan paljon huomiota. Syynä tähän oli se, että talonpoikaisväestölle tarjoutui erittäin runsaasti lisäansiomahdollisuuksia rautatien valmistuttua v. 1892 Imatralle ja v. 1895 rata jatkettiin Vuoksenniskalle Saimaan rantaan saakka.

Matkailuliikenne työllisti alueen asukkaita. Lisäksi urheilukalastajien kiinnostus ylisen Vuoksen lohivesiin mahdollisti kalavesien vuokrauksen ja soutajina toimiminen tarjosi runsaasti työtä ja toi rahaa talouksiin. Säätyläisasutuksen merkitys lisääntyi merkittävästi 1800-luvun loppupuolella. Venäläiset ylimykset hankkivat itselleen kesänviettopaikkoja Vuoksen yläjuoksun ja sen lähialueilta.

Tainionkosken varsinainen teollistuminen alkoi 24.3.1895, jolloin konsuli Eugen Wolff osti Gustaf Törnuddin lapsilta isän hautajaisten jälkeen jo aikaisemmin mainitun verotilan n:o 8. Eugen Wolff ja Tornator Oy astuivat pysyvästi Tainionkosken historiaan. Yhdyskunta rakentui hyvin pitkälle tämän yhden yrityksen ympärille, jonka menestyksellinen toiminta tai vastoinkäymiset vaikuttivat suoraan yhdyskunnan elämään. Tästä johtuen Tainionkosken teollisuus- ja yhdyskunnan historia on lähinnä vain yhden yrityksen, Tornator Oy:n historiaa.⁶

Alueelle rakennettiin vuosien 1895—98 aikana puuhiomo, voima-asema, kaksi paperikonetta käsittävä paperitehdas, lanakarullatehdas jne. Samanaikaisesti tehtaan rakentamisen kanssa aloitettiin ns. rantakasarmialueen rakentaminen. Myös Kolikkoinmäen rinteiden talot rakennettiin tällöin, samoin Tipanmäen mäkitupa-alueet. Tehtaan lähiympäristö pysyi pääosiltaan asumattomana aina vuosiin 1905—06, jolloin Tornator Oy sai sen omistukseensa ja välittömästi tämän jälkeen rakennusmestari Victor Einola laati alueelle säännöllisen ruutuase-makaavan.

Törnatorin kasarmit olivat sen ajan kansan asumistason mukaisia, useamman asunnon käsittäviä rakennuksia. Käymälät ja puukuurit olivat eri rakennuksissa ja kaivot pihassa. Sauna ja leipomotupa olivat yhteisiä. Niskalammin alueelle yhtiö rakennutti lisäksi pienempiä, mm. yhden ja kahden perheen taloja. Niskalammin alueen ns. isot asuntokasarmit tunnettiin

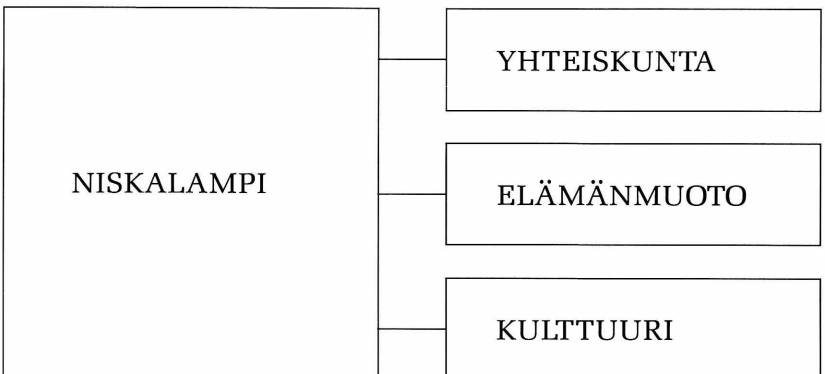
nimillä Huutola, Melula, Möylä ja Kuppilanmäki. Yhtiö myi alueelta työntekijöilleen myös omia rakennustontteja. Myöhemmin 1920-luvulla yhtiö jatkoi Niskalammin alueen asuttamista. Viimeisimmät rakennukset nousivat sinne 1940-luvulla.⁷

Asuntopula alueella oli suuri; jotkut joutuivat asumaan talviaikaankin yhtiön hinaajissa ja tervahöyryissä.⁸ Niillä työläisillä, jotka olivat saaneet työnantajalta asunnon, ei ollut suurempaa hätää.

Tuo huoneen ja keittiön asunto ”Meluloissa” eli rantakasarmeilla on edustanut varsin korkeata asumistasoa ajan mittapuun mukaan, etenkin kun näiden asuntojen vuokratkin ovat olleet kohtuullisia. Tämä on herättänyt jopa kateutta ja vuokraapuvaatimuksia niissä, joilla tätä etua ei ole ollut, kerrotaan pöytäkirjoissa.⁹

Konsuli Eugen Wolff tuki monin tavoin työläisten pyrkimyksiä heidän sosiaalisen asemansa parantamiseksi. Eräänä syyinä tähän oli se, että ollessaan maanpaossa Venäjällä v. 1903 hän joutui tutustumaan työväestön ja talonpoikaiston sosiaaliin ongelmiin. Suomeen, Tainionkoskelle Wolff palasi tammi-kuussa 1905.

Olemme aikanaan lähteneet siitä ajatuksesta, että allaolevalla analyysimallilla voisi parhaiten selvittää ja tutkia Niskalammin ja Rantakasarmien asuntoalueiden vaiheita ja niiden asukkaiden elämänmenoa ja arkipäivää. Analyysimalli toimii vuosien 1890–1960 välisen ajanjakson hyvin.

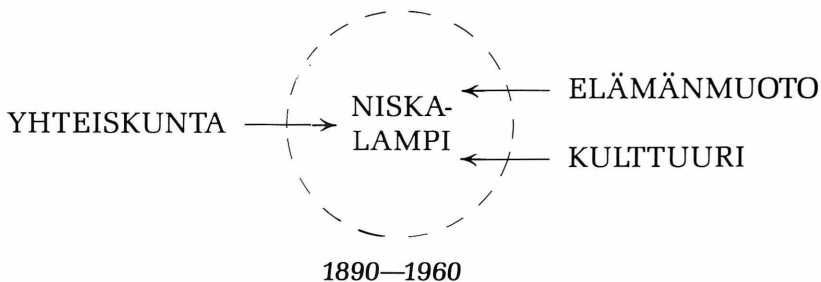

Analyysimalli syksyllä 1982

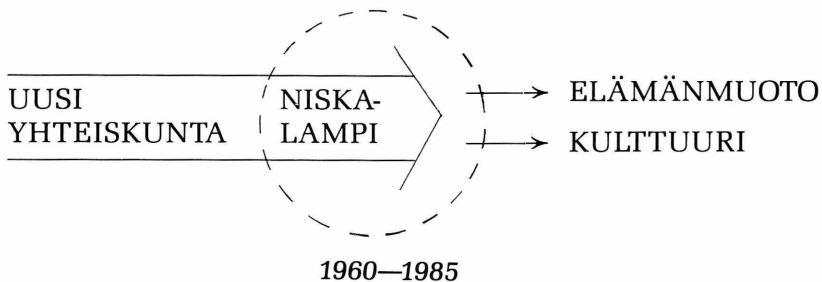
Vuosina 1890—1960 Niskalammilla elämänehdot välittyivät pääsääntöisesti yhtiön kautta. Se miten yhtiöllä meni näkyi ihmisten elämässä välittömästi. Tornator-yhtiö huolehti työntekijöistään (asuntoalueiden asukkaista) kehdosta aina hautaan asti. Viimeisin tietoomme tähän mennessä tulleista tapauksista on vuodelta 1976 jolloin ko. henkilö kuoli. Hänelle oli suullisesti 1920-luvulla luvattu ilmainen asunto aina kuolemaansa asti ja yhtiö piti lupauksensa.

Myös ulkopuolisen yhteiskunnan vaikutukset tulivat pääosiltaan yhtiön välittämänä. Ainoan merkittävän poikkeuksen tästä teki työväenliike. Sillä oli oma suora vaikutuksensa paikallisten työväenyhdistysten, ammattiosastojen ja työväen urheiluseurojen kautta. Lisäksi on muistettava ja huomioitava VPK-toiminta, mutta siinäkin on Tornator-yhtiö mukana.

Ennen Imatran kauppalan perustamista v. 1948 Tainionkoski kuului Ruokolahden kuntaan. Kaukopään (1934—35), terästehdas OVAKOn (1935) ja Imatran vesivoimalaitoksen (1921—29) rakentamisen myötä Imatra kehittyi yhdeksi maamme suurteollisuuden kehdosta. Tämän kehityksen myötä, kun samanaikaisesti Enso-Gutzeit Oy heti sodan jälkeen asetti pääpainon Kaukopään kehittämiseksi, alkoi Niskalammin ja Rantakasarmien asuntoalueiden sekä Vanhan Tainion tehtaiden kohtalona olla hidas rapistuminen ja niitä alettiin vähitellen purkaa. Rantakasarmien asuntoalueella ei enää ole pystyssä kuin yksi asuinrakennus ja sekin toimii nykyisin työväen asunomuseona. Elintason nousun seurauksena varsin moni alueiden asukkaista toteutti haaveensa — omakotitalo aravan avulla — ja muutti pois. Tämä näkyy mm. alueelle jääneiden asukkaiden ikärakenteen muutoksena vanhempaan suuntaan ja erityisesti alueiden lapsimäärän vähenemisenä.

Mutta kun tullaan 1960-luvulle tapahtuu perinteisessä elämänmuodossa ”suuri mullistus” ja analyysimallimme lakkaa toimimasta. Tässä vaiheessa meillä meni ns. ”sormi suuhun”, eli mitä tehdä kun analyysimalli ei enää toiminutkaan toivotulla tavalla. Oliko siinä sittenkin jokin perustavaa laatua oleva virhe? Lähdimme piirrosten avulla analysoimaan sitä, jotta päästäisiin eteenpäin tutkimustyössä.

1960-luku oli suurten muutosten aikaa myös Imatralla. Maailmantalouden nopea kasvu loi myös edellytykset Suomen teollisuuden kasvulle, teollisuuslaitoksia rakennettiin ja vanhoja laajennettiin ja työpaikkoja syntyi, näin myös Imatralla ja Tainionkoskella. Tämän nopean teollisuuden rakennemuutosten seurauksena tuli maaseudulta Imatralle teollisuustyöhön runsaasti ihmisiä, joilla oli erilainen tausta ja ajattelutapa kuin ns. alkuperäisellä työväestöllä. Pääosa uusista työntekijöistä tuli Pohjois-Karjalasta ja heidän työajan ulkopuolinen vapaa-aika vietettiin kotiseudulla, kuten lomat, viikonloput.

Television tulo lamaannutti varsin nopeasti teollisuusväestön oman kulttuuri- ja harrastustoiminnan. Vapaa-aikaa kuluettiin runsaasti television ääressä. Työläiskulttuuri (sen omasta keskuudesta nouseva) alkoi kadota.

Niskalammin asuntoalueen kehitykseen 1960-luvulla vaikuttavat tekijät tulevat pääosiltaan ulkoapäin eli elämänmenon määräävät, niin väittäisimme, viime kädessä jopa ylikansalliset vaikutteet tuontikulttuurin myötävaikutuksella. (Ks. liite 3)

Uudet kaaviot avasivat ”solmut” ja niiden myötä tutkimustyömme uudeksi keskeiseksi pääteemaksi nousi ajatusrakenne ”ennen sisältä — nykyisin ulkoapäin”. Toisin sanoen asuntoalueiden kehitykseen 1960-luvulla ja edelleenkin vaikuttavat tekijät tulevat pääsääntöisesti ulkoapäin. Paikallisista tekijöistä ja olosuhteista sitten riippuu se, että miten ulkoapäin tulevat tekijät ja vaikutteet muuttavat asuntoalueiden ilmettä ja niiden luonnetta.

Aioimme alunperin tutkia asioita tiukasti rajatulta alueelta, mutta pitemmän päälle se ei enää onnistunut. Tästä syystä jouduimme paneutumaan myöskin laajemmin kotiseutuhistoriaan ja yleiseen historiaan. Ne eräät ilmiöt ja tapahtumat jotka liittyvät asuntoalueisiin ja niiden asukkaiden elämään (esim. vankisiirtola), ovat muuten vaikea selittää. Yhtenä kysymyksenä on myös se, miten Niskalampi muuttuu osaksi Imatraa ja tämän kehityksen seurauksena vaipuu lähes unholaan. 1970-luvun alussa osa Imatran asukkaista ei enää tiedä missä Imatralla on Niskalammin asuntoalue — jossain Tainionkoskella päin.

Niskalammin alueella Enso-Gutzeit Oy saneerasi 1970-luvun puolivälissä vuosina 1974—77 yli 70 asuntoa ja tällöin alue alkoi uudelleen elpyä. Tämän päivän niskalampelaiset pitävät asuinympäristöään viihtyisänä paikkana asua. Säilyykö Niskalampi sellaisena vai onko sen kohtalona asuntomessujen (1986) vaikutuksesta vähitellen muuttua ns. ”eliittikaupungin- osaksi”, kuten on käymässä Tampereella Pispalassa?

YHTEISKUNTARYHMÄ

— Yhteiskunnan yleinen kehitys
valtio- ja kuntatasolla		
— Alueiden palvelut ja niiden
kehittyminen	Y
H	
— Liikenneyhteydet ja niiden
kehittyminen	T
E	FYYSINEN
YMPÄRISTÖ
— Asuntoalueen nykypäivä ja
sen tulevaisuus	I
S	
— Tehtaan ja yhtiön kehittämi-
sen vaikutukset alueilla	Ö	
— Yhtiön sosiaalinen toiminta		
— Työnantajan käyttäytyminen
lakkojen ja lamakausien
aikana		YHTIÖ

”ELÄMÄNMUOTO-RYHMÄ”

— Miten on asuttu, asumistiheys
ja sen taso	T	ASUINALUEITA
— Mitä, miten ja milloin syötiin	A	TARKASTELLAAN
— Miten pukeuduttiin	V	NIISTÄ ITSES-
— Mitä lehtiä tilattiin ja luettiin	A	TÄÄN KÄSIN ELI
— Mitä kotieläimiä kasvatettiin	T	'SISÄLTÄPÄIN'
— Mitä juurikasveja kasvatettiin		
— Lasten kasvatus ja leikit		

KULTTUURIRYHMÄ

— Alueiden kulttuuri- ja harras-
tustoiminta	T	
— Nuorison harrastukset ja
toiminta	O
I	LÄHTÖKOHTANA
— Alueen poliittiset järjestöt ja
niiden toiminta	M
I	TARKASTELULLE
ON AKTIIVISESTI
— Alueen urheilutoiminta	N	TOIMIVA YH-
— Muu huvi-, iltama- ja kulttuu-
ritoiminta, mm. VPK	T
A	TEISÖ

LUONNOS KIRJAN SISÄLLÖKSI

JOHDANTO

- Miksi kirja on tehty
- Lähteiden esittely

I TAINIONKOSKEN HISTORIASTA

- Ennen vuotta 1895

II WOLFFIN AIKA (1895—1918)

- Tehdasyhdyskunnan synnystä ja sen alkuvaiheista

III LAMPENIN AIKAA (1919—1931)

- Tornator Oy:n kehityksestä ja sen vaikutuksista yhtiön asuntoalueilla

IV UUDELLE OMISTAJALLE (1932—1939)

- Enso-Gutzeit Oy ostaa Tornator-yhtiön, tämän vaikutukset

V SOTAVUODET (1939—1944)

- Evakkoon
- Vankisiirtolasta

VI SOTIEN JÄLKEINEN AIKA (1945—1960)

- Elämästä sodan jälkeen
- 1950-luvusta

VII MULLISTUSTEN VUODET (1960—1975)

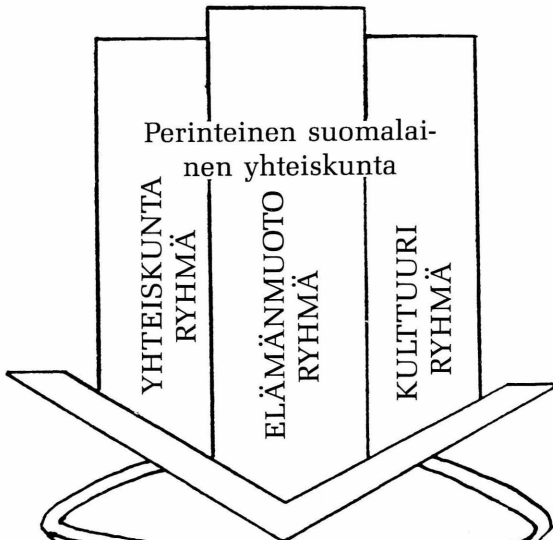
- Yhteiskunnan muuttuminen ja sen vaikutukset ihmisten jokapäiväiseen elämään

VIII UUSI TULEMINEN (1975—))

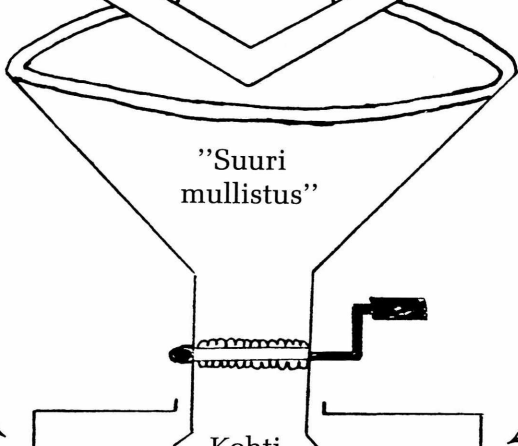
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

LIITTEET

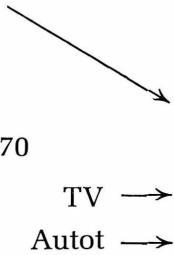
1890

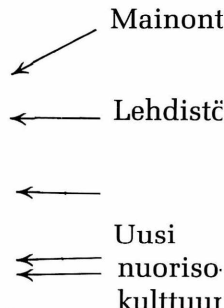
1960

1970

Kohti uutta uljasta SUOMEA

1985

Muoti

Automaatio

Elokuvat

Radio

Videot

Tietokoneet

Coca-Cola

Uusi teknologia

Rock-musiikki

VIITTEET

- 1 Ylönen, Aulikki, Jääsken kihlakunnan historia I, Imatra 1957 ja Ikonen, Veli, Jääsken kirja, Helsinki 1966.
- 2 Eugen Wolffin haastattelu, Enso-Gutzeit Oy:n arkisto.
- 3 Uusi Suometar 23.9.1869.
- 4 Tapio 11.8.1888.
- 5 Hoving, Victor, Enso-Gutzeit osakeyhtiö 1872—1958, Helsinki 1961.
- 6 Sama.
- 7 Paperiliiton Tainionkosken osasto 75 vuotta, 1981.
- 8 Hilja Partasen haastattelu 18.4.1982.
- 9 Paperiliiton Tainionkosken osaston pöytäkirjat 1906—1917.

